

ثبت عاشقی در میان مرزها

شکیبا افخمی راد

گزارش ویژه

هرساله هم‌زمان با راهپیمایی اربعین، بسیاری از فیلم‌سازان و عکاسان راهی عراق و کربلا می‌شوند تا تصاویری از عظمت این رویداد و حضور میلیونی زائران امام حسین^(ع) ثبت کنند. امسال هم بعد از حدود دو سال محدودیت ناشی از شیوع کرونا علاوه‌بر اینکه زائران زیادی راهی کربلا شده‌اند، هنرمندان بسیاری هم برای ثبت پیاده‌روی اربعین اقدام کرده‌اند. فیلم‌سازان و عکاسان مشهدی نیز از این قضیه مستثنا نیستند و این روزها، سه مستندساز شهرمان مشغول تولید آثار بسیار متفاوتی از متن و حاشیه پیاده‌روی اربعین هستند؛ آثاری که می‌تواند ابعاد جدیدی از این رویداد بزرگ را پیش‌روی مخاطبان بگذارد.

● اثری با محوریت سیستم وبلوچستان

محمد مهدی خالقی، کارگردان و مستندساز مشهدی این روزها برای ساخت یک فیلم مستند، راهی سیستم وبلوچستان شده‌است؛ مستندی که قصد دارد میزبانی مردم این استان از زائران پاکستانی را به تصویر بکشد. خالقی درباره موضوع اثرش توضیح می‌دهد: هرساله علاوه بر زائران ایرانی، زائرانی از کشورهای دیگر هم در راهپیمایی اربعین حاضر می‌شوند. یکی از کشورهایی که زائران بسیار زیادی دارد، پاکستان است. بیشتر این زائران به دلیل هزینه‌های سنگین، مجبور می‌شوند از مسیر زمینی و از راه ایران در قالب گروه‌ها و کاروان‌های مختلف به عراق بروند. در سال‌های اخیر هم این حضور و عبور از ایران، چشمگیرتر و پررنگ‌تر شده است. او یادآوری می‌کند:

امسال در استان

سیستان و بلوچستان

که درگاه ورودی زائران

پاکستانی است،

تمهیدات و شرایط خوبی

برای پذیرایی و میزبانی

از زائران پاکستانی مهیا

شده‌بود، از این‌رو ما

با یک تیم مستندساز به

اینجا آمدم تا اثری با محوریت

«میزبانی از زائران پاکستانی اربعین»

تولید کنیم.

به گفته خالقی، این مجموعه که «خوش آمدید، نام دارد، در ۶ قسمت ۱۰ دقیقه‌ای تولید می‌شود. هر قسمت هم یک شخصیت محوری دارد که ببینده، میزبانی از زوار را از زاویه نگاه این شخص می‌بیند. این مستندساز بیان می‌کند: درحقیقت در این مجموعه مستند، روایت‌ها یا قصه‌هایی از میزبانان ایرانی زائران پاکستانی که بیشتر آن‌ها سیستم وبلوچستانی هستند، به تصویر کشیده شده‌است. او با اشاره به اینکه بخشی از اثر در میراجوه و بخش دیگر کار هم در مجموعه زائرسراها و مواکب شهر زاهدان تولید شده است. می‌گوید: من حدود ۲۰ روز است در سیستان وبلوچستان حضور دارم و بین این دو نقطه در رفت‌وآمد هستم.

خالقی درباره زمان پخش مستندش نیز بیان می‌کند: مجموعه «خوش آمدید، به سفارش حوزه هنری سیستان وبلوچستان تولید می‌شود و برای زمان و نحوه پخش، آن‌ها تصمیم می‌گیرند.

مستندساز مشهدی که پیش‌تر در ایام اربعین سال ۱۳۹۷ برای برگزاری یک دوره کارگاه آموزشی کارگردانی مستند با موبایل در سیستان وبلوچستان حضور داشته است، ادامه می‌دهد: امسال دو تفاوت مهم با سال ۱۳۹۷ داشت؛ درواقع امسال میزان آمادگی و هماهنگی و انگیزه‌های مردمی برای میزبانی در استان سیستان وبلوچستان بسیار بهتر و تقویت شده‌بود. اما متأسفانه با کاهش چشمگیر تعداد زائران نسبت به آخرین سال قبل از کرونا روبه‌رو شدیم که یکی از علت‌های آن، سیل بزرگ پاکستان و تخریب جاده‌ها بود. ازسوی دیگر شرایطی که عراق برای صدور ویزا ایجاد کرد و مسدود و باز شدن دائم مرزها و انتشار اخبار

متناقض، موجب شد تعداد زائران کمتر شود. این اتفاق، دوستانی را که زحمت کشیده و امکانات خوبی فراهم کرده بودند، با حسرت و اندوه و ناراحتی روبه‌رو کرد.

● ضرورت پیدا کردن سوزه‌های خاص او در بخش دیگری از صحبت‌هایش به تکراری شدن برخی مستندهایی که در اربعین ساخته می‌شود، اشاره می‌کند و می‌گوید: در فضای اربعین، بزرگ‌ترین آسیبی که حوزه مستندبا آن روبه‌روست، موقعیت‌شناس نبودن مستندسازان و نداشتن احساس تکلیف است، به‌طوری که ما با حجمی زیاد و بیش از ظرفیت تولیدات درباره مسیرهای اصلی پیاده‌روی یعنی مسیر نجف به کربلا روبه‌رو هستیم.

خالقی یادآوری می‌کند: سال ۱۳۹۶ یا ۱۳۹۷ حدود ۱۸۰ مستندساز برای ساخت اثری از مراسم اربعین رفتند، اما آیا تمام آن‌ها سوزه‌های خوبی داشتند؟ من

بعید می‌دانم. این فیلم‌ساز با اشاره به حجم هرساله فیلم‌سازان برای ساخت آثاری با محوریت اربعین تصریح می‌کند: فیلم‌سازان ما با انگیزه‌های خالصانه و صادقانه به کربلا می‌روند، ولی بیشتر آن‌ها کارهای مشابه و تکراری می‌سازند، کارهایی که هیچ‌وقت دیده نمی‌شود؛ چون تعدادی تصویر تکراری دارد که مردم در برنامه‌های تلویزیونی و حتی در

بخش‌های مختلف خبری، کم و بیش

آن‌ها را می‌بینند.

به گفته وی، فیلم‌سازی که سوزه خاص و منحصر به فرد داشته باشد که بتواند جذابیتی ایجاد کند، زیاد نیستند. خالقی که خودش تنها یک اثر کوتاه در کربلا و در موع

اربعین ساخته است، ادامه می‌دهد: من هیچ سالی نتوانستم سوزه‌ای خاص و متفاوت پیدا کنم، اما امسال پرداختن به اربعین با محوریت میزبانی سیستان وبلوچستان از زائران، به نظرم سوزه خیلی متفاوتی محسوب می‌شود که پیش‌تر هم کسی به آن توجه نکرده است، یعنی کارهای پراکنده‌ای ساخته شد که کیفیت چندانی نداشتند.

این مستندساز پیشنهاد می‌دهد: به نظر من، مستندسازان تا وقتی که سوزه خوبی درباره اربعین ندارند، بهتر است دست به تولید نزنند و سراغ ساخت آثار تکراری نروند؛ چون این اتفاق، به‌منزله هدر رفتن امکانات، وقت و انرژی آن‌هاست. درحالی که می‌توانند کارهای مهم‌تر و واجب‌تری انجام دهند.

● روایتی از مرز مه‌ران محسن عقیلی، دیگر فیلم‌ساز مشهدی، برای ساخت مستندی متفاوت به کرمانشاه و مرز مه‌ران رفته‌است. او درباره موضوع اثرش توضیح می‌دهد: ستاد اربعین

آستان قدس رضوی در راستای کارهای بزرگی که سال‌های قبل انجام می‌داده، امسال قرارگاه اربعینی به اسم قرارگاه امام رضا^(ع) در شهر مه‌ران برپا کرده‌است. در این قرارگاه، یک آشپزخانه بزرگ با تجهیزات صنعتی وجود دارد که تقریباً ۹۰ درصد غذاهای گرم برای زوار در مسیر رفت یا برگشت را تأمین می‌کند. او با اشاره به همکاری مجموعه‌های مختلف در راه‌اندازی این قرارگاه می‌گوید: نیروهای میدانی این اتفاق، خادم‌یارانی هستند که از مشهد آمده‌اند و در دوشیفت پانزده‌روزه به زائران خدمت می‌کنند. اعضای شیف اول، تقریباً کارشان تمام شده و قرار است به زیارت بروند و کار را به شیفت بعدی تحویل دهند. عقیلی ادامه می‌دهد: ما اول در کرمانشاه بودیم و قرارگاهی را که ستاد اربعین آنجا داشت، پوشش

دادیم و از چهارشنبه هفته گذشته هم به مه‌ران آمده‌ایم و مشغول تصویربرداری هستیم. درواقع ما در یک مستند نیمه‌بلند که به سفارش اداره ارتباطات آستان قدس رضوی تولید می‌شود، درباره فعالیت‌های قرارگاه امام رضا^(ع)، آشپزخانه و خادم‌یاران فیلم‌ساختیم و امیدواریم تدوین کار به زودی تمام شود تا به پخش تلویزیونی در روزهای پایانی ماه صفر برسد.

این مستندساز راوی اثرش را خادم‌ان معرفی می‌کند و می‌گوید: من معمولاً در مستندها یم، سراغ مدیران نمی‌روم یا کمتر می‌روم و ترجیح می‌دهم با افرادی انتخاب کنم که درحال خدمت به مردم هستند و ممکن است کارشان دیده نشود؛ یعنی به جای اینکه از فرمانده قرارگاه، فرمانده ستاد اربعین و مسئول آشپزخانه مصاحبه بگیرم، به‌سراغ نیروهای دیگری رفته‌ام.

● فاصله گرفتن از اصل اتفاق عقیلی یادآوری می‌کند: این سومین تجربه رسانه‌ای من در مسیر پیاده‌روی اربعین است، البته دو سال قبل نیز در مواکب رسانه‌ای شبکه افق و در مسیر نجف و کربلا حضور داشتم و امسال قبل از خاک عراق و در مرز حضور دارم.

او فعالیت خادم‌انی را که در مرزها برای زوار زحمت می‌کنند، متفاوت، جذاب و دراماتیک می‌داند و

می‌گوید: بسیاری از این افراد که معمولاً نوجوان هستند، تا الان خودشان به زیارت نرفته‌اند و امسال قرار است زیارت‌اولی باشند. درواقع این بچه‌ها به اینجا آمده‌اند تا خودشان را برای زیارت آماده کنند و بی‌شک نگاه حضرت سیدالشهدا^(ع) به آن‌ها نگاه ویژه‌ای خواهد بود. تأکید مادر مستند هم بر همین اخلاص بچه‌هایی است که در لباس خادمی امام رضا^(ع) برای زوار امام حسین^(ع) زحمت می‌کشند.

مستندساز شهرمان همچنین یادآوری جمعیت بزرگی اربعین تأکید می‌کند و می‌گوید: تصریح می‌کند: به‌نظر من اگر این حجم جمعیت به‌درستی مدیریت نمی‌شد و از طریق رسانه به مردم اعلام نمی‌شد که به مرزها مراجعه نکنند، امکان داشت امسال مشابه فاجعه منا فقط در مرز مه‌ران رخ دهد.

او بر لزوم تغییر زاویه نگاه‌ها در ساخت مستندهای اربعین تأکید می‌کند و می‌گوید: همیشه تمام جذابیت‌های یک اتفاق در دل آن نیست و گاهی اوقات یک قدم عقب‌تر از خط مقدم، اتفاقات جذاب‌تری می‌افتد؛ به همین علت هم من برای ساخت مستند به سراغ مسیر اصلی نرفتم و کمی خودم را عقب‌تر کشیدم.

به گفته عقیلی با تغییر زاویه نگاه‌ها، می‌توان برای اربعین کار ساخت، بدون آنکه به مسیر اصلی اربعین رفت و یک فریم از مسیر

راهپیمایی اربعین را نشان داد. زاویه نگاه‌ها هم در صورتی تغییر می‌کند که مستندسازان کارهای جدید و موفق را ببینند، با نگاه‌های نو آشنا شوند و آن را برای خودشان شخصی‌سازی کنند.

● مستندی پژوهش‌محور مسعود زارعیان، جزو مستندسازی است که در عراق اثری را جلوی دوربین برده‌است؛ مستندی که ساختش از دو روز گذشته آغاز شده است و همچنان ادامه دارد.

زارعیان درباره این مستند با نام موقت «تجربه اربعین» به ما توضیح می‌دهد: ما می‌خواهیم کاری پژوهش‌محور درباره پیاده‌روی اربعین، این رویداد بزرگ دینی، انجام دهیم و از منظر تجربه دینی به آن بپردازیم.

او ادامه می‌دهد: شخصیت اصلی ما یک پزشک، اهل نوشتن و سینما و ادبیات و کتاب است که سابقه طلبگی

تصاویر از آثار مستندسازان مشهدی در اربعین امسال

هم دارد. قرار است او مشاهداتش را ضمیمه کند به پژوهشی که سال‌هاست شروع کرده‌است. درواقع او ابعاد پیاده‌روی اربعین را بررسی می‌کند. مستندساز مشهدی یادآوری می‌کند: شخصیت اصلی ما از همان سالی که مردم به‌صورت قاچاقی و پیاده از مرز رد می‌شدند و به زیارت امام حسین^(ع) می‌رفتند، حضور داشته است و تصاویری از آن دوران دارد. او می‌خواهد آن اتفاقات را به این روزها پیوند دهد و بگوید در دوره‌ای، حضور صدام و وضعیت امنیتی، مانع سفر ایرانی‌ها به عراق بود تا اینکه مردم بالاخره توانستند به زیارت اربعین بروند و در رویداد پیاده‌روی شرکت کنند اما باز پدیده‌ای مثل کرونا جایگزین صدام شد و به‌شکلی دیگر مانع حضور زائران شد.

زارعیان با اشاره به ورود حجم زیادی از ایرانی‌ها به عراق بعد از حدود دو سال محدودیت به دلیل کرونا تأکید می‌کند: همه‌تشنه پیاده‌روی اربعین بودند. این هم‌روما بیشتر از همیشه در شهر نجف و کربلا، زائری می‌بینیم که به گواه تمام اهالی این دو شهر و مسئولان ایرانی و غیرایرانی، اصلاً با هیچ سالی قیاس‌شدنی نیست. درواقع در هیچ کدام از اعتبار مقدس چنین حجمی از زائر وجود نداشته که تصویری دیگر و تجربه‌ای جدید را برای همه رقم زده‌است.

به گفته او به علت نبود برخی زیرساخت‌ها، مشکلاتی هم در ورود زائران ایرانی به عراق رخ داد ولی به سرعت مدیریت شد و با همراهی و کمک خود زائران، اکنون از آن شلوغی سفر به‌خوبی خارج شده‌ایم و آرامش به‌ورودی مرزها بازگشته‌است. این مستندساز همچنین با اشاره به تصاویر زیادی که از رویداد اربعین مخابره شده است، اظهار می‌کند: تولید آثار تصویری برای اربعین، کار بسیار سختی است؛ چون در این زمینه انبوهی از آثار رسانه‌ای ساخته شده‌است. از این‌رو ما سعی کردیم رخ داد ولی به سرعت مدیریت شد و با همراهی و کمک خود زائران، اکنون از آن شلوغی سفر به‌خوبی خارج شده‌ایم و آرامش به‌ورودی مرزها بازگشته‌است. این مستندساز همچنین با اشاره به تصاویر زیادی که از رویداد اربعین مخابره شده است، اظهار می‌کند: تولید آثار تصویری برای اربعین، کار بسیار سختی است؛ چون در این زمینه انبوهی از آثار رسانه‌ای ساخته شده‌است. از این‌رو ما سعی کردیم باب جدیدی پیش‌روی مخاطبان باز کنیم و اطلاعات تازه‌ای به آن‌ها بدهیم. به گفته زارعیان «تجربه اربعین، مستندی نیمه بلند و شخصیت‌محور است که بر مبنای پژوهش شکل گرفته و می‌خواهد نگاه عمیقی به اربعین داشته باشد. همچنین کنار روایت اصلی به شخصیت دومی هم پرداخته می‌شود، خانمی ایرانی‌الصل که از هند آمده‌است.

مسعود زارعیان: تولید آثار تصویری برای اربعین کار بسیار سختی است چون در این زمینه انبوهی از آثار رسانه‌ای ساخته شده است. از این‌رو ما سعی کردیم با یک باب جدیدی پیش‌روی مخاطب باز کنیم

استراحت زائران و مردم در شهر نجف و حرم امام علی^(ع) نیز ثبت کنم.

مسیر علمای سنتی عراق در زمان قدیم و صدام بوده است که از کنار رود و بین نخلستان‌ها می‌گذرد، البته این مسیر هم نسبت به سال‌های قبل، شلوغ‌تر شده‌است و نکته جالبی که در مسیر با آن برخورد کردم، این است که خیلی از زائران از هر فرصتی برای غلبه بر گرما استفاده می‌کنند، مثلاً برخی از آن‌ها در رود فرات، آب‌تنی و شنا می‌کنند. به گفته او مواکب‌های این مسیر از مسیر اصلی کمتر است، به‌طوری که در مسیر اصلی اگر مواکب‌ها قدم به قدم به هم چسبیده است، در طریق العلما مواکب‌ها شاید در هر ۵۰۰ متر قرار گرفته باشند.

پیاده‌روی را آغاز کرده است. درباره موضوع مجموعه عکسش توضیح می‌دهد: می‌خواهم مجموعه عکسی کار کنم که پیاده‌روی مردم با وجود گرمای شدید هوا را نشان بدهد. همچنین تصاویری از مردمی ثبت کنم که جلوی برخی مواکب‌ها با کارواش‌های خانگی، اقدام به شستن آب روی زائران می‌کنند. این عکاس یادآوری می‌کند: من به دلیل شلوغی‌ای که وصف‌شدنی نیست، از مسیر اصلی نمی‌روم و مسیر کنار رود فرات را که به طریق العلما معروف است، برای پیاده‌روی انتخاب کرده‌ام. او می‌گوید: طریق العلما

خانه‌های مردم می‌روند. او همچنین با اشاره به جمعیت بسیار زیاد زائران در پیاده‌روی اربعین بیان می‌کند: امسال جمعیت زائران به‌خصوص زائران ایرانی نسبت به سال‌های قبل افزایش پیدا کرده که باعث ایجاد ناهماهنگی‌ها و کمبودهایی شده است. درواقع با توجه به اینکه در دو سال گذشته محدودیت‌هایی به دلیل کرونا برای سفر به عراق ایجاد شده‌بود، امسال همه‌کسانی که دوست داشتند در پیاده‌روی اربعین حضور داشته باشند، سعی کردند خودشان را به‌ویژه از طریق مرزهای زمینی به نجف و کربلا برسانند. صلواتی که خودش به‌تازگی مسیر

محمد حسن صلواتی، عکاس روزنامه شهرآرا، این روزها راهی عراق شده است تا تصاویری از اجتماع بزرگ شیعیان در اربعین ثبت کند. او که پیش از این نیز در راهپیمایی اربعین حضور داشته و مجموعه عکس‌هایی را هم گرفته است، درباره تفاوت حال و احوال اربعین امسال با سال‌های گذشته می‌گوید: یکی از تفاوت‌های امسال، گرمای شدید هواست، به‌طوری که از ساعتی به بعد، اصلاً امکان پیاده‌روی وجود ندارد و حدود ساعت ۱۰ صبح تا ۴ عصر همه برای استراحت به سمت مواکب‌ها و

گفت و گو